

Paper type:
Research paper

Abstract

The Effect of Thematic Memorization of the Quran on Self-efficacy of the Female Students: (Case Study: Junior High School Girls in the Farahan City)

■ Muhammad Taqi Mubashshiri¹ ■ Mahmood Safari² ■ Mahdiya Esfani Farahani³

● **Objective:** The present study was conducted with the aim of studying the effectiveness of thematic memorization of the Holy Quran on the self-efficacy of female students in junior high school. This study is of semi-experimental type and practical in goal. The population of the study consisted of all seventh-grade female high school students in Farahan city in the academic year of 1399-1400 SH. One school was randomly selected from the female junior high schools of Farahan city and two classes were randomly selected from the seventh-grade classes of this school. The number of students in both classes was 30 and these two classes were randomly divided into experimental and control groups. The pre-test/ post-test design with control group was used. The data collection tool was Sherer general self-efficacy scale with a reliability of 0.85. Research data were analyzed at two levels of descriptive and inferential statistics. The findings showed a meaningful difference in post-test scores between two groups, and the experimental group had a higher level of self-efficacy ($p < 0.001$). ETA coefficient indicates that 42.8% increase in self-efficacy of the participants in the experimental group can be attributed to the teaching of thematic memorization of the Holy Quran. As a result, it can be said that the memorization of divine verses and familiarity with the Holy Quran increases the level of self-efficacy of students, and it is suggested to insert the thematic memorization of the Holy Quran in the school curriculum.

Keywords: the Quran, thematic memorization, self-efficacy, students.

■ **Citation:** Mubashshiri, M., Safari, M & Esfani Farahani, M. (2021). *The Effect of Thematic Memorization of the Quran on Self-efficacy of the Female Students:(Case Study: Junior High School Girls in the Farahan City)*. Applied Issues in Islamic Education, 6(4): 103-122.

Received: 2021/09/01

Accepted: 2022/01/05

1. Assistant Professor in Department of Islamic Teachings and Theology, Farhangiyani University, Tehran.

E-mail: mt_mobashshiri@yahoo.com 0000-0001-9580-6637.

2. Assistant Professor in Department of Educational Sciences, Farhangiyani University, Tehran.

E-mail: drsafari2016@gmail.com 0000-0002-9116-7732.

3. MA in Department of the Sciences of the Quran and Hadith, Farhangiyani University.

E-mail: farahani1371@gmail.com 0000-0002-9783-4516.

تأثیر حفظ موضوعی قرآن بر میزان خودکارآمدی دانش آموزان دختر متوسطه اول شهرستان فراهان

■ مهدیه اسفینی فراهانی***

■ محمود صفری**

■ محمد تقی مبشری*

چکیده

- هدف: انجام پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر حفظ موضوعی قرآن کریم بر خودکارآمدی دانش آموزان دختر متوسطه اول صورت گرفته است.
- روش: پژوهش حاضر از نوع نیمه آزمایشی و از نظر هدف کاربردی می باشد. جامعه آماری این پژوهش را، کلیه دانش آموزان دختر پایه هفتم شهرستان فراهان که در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ مشغول به تحصیل بودند تشکیل می داد. از بین مدارس متوسطه اول دخترانه شهرستان فراهان به صورت تصادفی یک مدرسه و از بین کلاس های پایه هفتم این مدرسه دو کلاس به صورت تصادفی انتخاب شد. تعداد دانش آموزان هر دو کلاس مجموعاً ۳۰ نفر بودند و این دو کلاس به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل قرار گرفتند. بدین منظور طرح پیش آزمون - پس آزمون با گروه کنترل مورد استفاده قرار گرفت. ابزار گردآوری داده ها، پرسش نامه خودکارآمدی عمومی شرر با پایایی ۰/۸۵ بود.
- یافته ها: یافته ها بیانگر وجود تفاوت معنی دار در پس آزمون میان دو گروه بود و گروه آزمایش از میزان خودکارآمدی بالاتری ($p < 0/001$) نسبت به گروه کنترل برخوردار بود. شاخص اندازه اثر (ضریب اتا) به دست آمده حاکی از این است که ۴۲/۸ درصد افزایش میزان خودکارآمدی آزمودنی های شرکت کننده در گروه آزمایش را می توان به آموزش حفظ موضوعی قرآن کریم نسبت داد.

□ تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۰

□ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۱۵

* استادیار گروه الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

E-mail: mt_mobasheri@yahoo.com ► ID: https://orcid.org/0000-0001-9580-6637

** استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

E-mail: drsafari2016@gmail.com ► ID: https://orcid.org/0000-0002-9116-7732

*** کارشناس ارشد گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

E-mail: farahani1371@gmail.com ► ID: https://orcid.org/0000-0002-9783-4516

● نتیجه‌گیری: می‌توان گفت به برکت حفظ آیات الهی و انس با قرآن کریم، بر میزان خودکارآمدی دانش‌آموزان افزوده شد. لذا پیشنهاد می‌گردد از روش حفظ موضوعی در برنامه درسی قرآن مدارس استفاده گردد.

واژه‌گان کلیدی: قرآن، حفظ موضوعی، خودکارآمدی، دانش‌آموزان.

مقدمه

مفهوم خودکارآمدی با فعالیت‌های بندورا (Bandura) شکل گرفت. وی در نوشته‌ای تحت عنوان «به‌سوی یکپارچه کردن تئوری‌های تغییرات رفتار» به این موضوع اشاره کرد و بیان می‌کند که خودکارآمدی، توان سازنده‌ای است که بدان وسیله، مهارت‌های شناختی، اجتماعی، عاطفی و رفتاری انسان برای تحقق اهداف مختلف، به‌گونه‌ای اثربخش ساماندهی می‌شوند. به‌نظر وی داشتن دانش، مهارت‌ها و دستاوردهای قبلی افراد پیش‌بینی‌کننده‌های مناسبی برای عملکرد آینده افراد نیستند، بلکه باور انسان درباره‌ توانایی‌های خود در انجام آنها، بر چگونگی عملکرد خویش مؤثر است (Bandura, 1986: 47). این مفهوم به اعتماد کلی فرد به توانایی گذر از دامنه‌ وسیعی از خواست‌ها یا موقعیت‌های جدید بر می‌گردد. و یکی از متغیرهای مهم و تأثیرگذار بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان است (قائدرحمتی، بختیاری و فرزاد، ۱۳۹۵). خودکارآمدی از نظر بندورا اساسی‌ترین سازوکار ضروری انسان برای کنترل و اداره حوادثی است که بر زندگی شخص اثر می‌گذارد (Zimmerman & Kitsantas, 2013). باورهای خودکارآمدی، کنش‌های آدمی را به‌وسیله‌ فرایندهای شناختی، انگیزش، عاطفی و تصمیم‌گیری تنظیم می‌نماید (متقی و فلاح، ۱۳۹۵).

بر اساس داده‌های سامانه‌ سند، بالغ بر سه میلیون دانش‌آموز در دوره‌ اول متوسطه مشغول به تحصیل می‌باشند که از این میان حدود یک میلیون و ششصد هزار نفر دانش‌آموز دختر می‌باشند. از آنجا که دوره‌ نوجوانی دوره‌ای بسیار سرنوشت‌ساز و حساس است که در آن تغییرات عمده جسمی، روانی و اجتماعی با هیجانات شدید همراه است و بسیاری از دستگاه‌های عصبی و شناختی در خلال این دوره به رشد و تکامل می‌رسند، ارائه‌ آموزش‌هایی مبتنی بر تنظیم شناختی هیجانی ضروری به‌نظر می‌رسد

(پاشا و گل شکوه، ۱۳۹۶: ۲۹، به نقل از: مبشری، صفری و اسفینی فراهانی، ۱۴۰۰). افراد در سنین نوجوانی بهترین سال‌های عمر خود را به عنوان دانش آموز در مدارس سپری می‌کنند و تجربه هرگونه شکست یا موفقیت در این دوران، تأثیری عمیق بر نگرش مثبت یا منفی آنها از خود و توانایی‌هایشان بر جای می‌گذارد (سلطانی مجد، تقی زاده و زارع، ۱۳۹۳: ۳۸). تعلیم و تربیت به عنوان یک نهاد تربیتی و آموزشی بایستی به تمام ابعاد وجودی انسان و نه فقط بعد آموزشی و شناختی توجه کند ولی متأسفانه سایر ابعاد وجودی انسان به فرموشی سپرده شده است (طهماسب زاده شیخ‌لار، صاحبی علمداری و دیبایی صابر، ۱۴۰۰). بندورا در چارچوب رویکرد شناختی - اجتماعی، باورهای خودکارآمدی را چنین تعریف کرده است: «سطح اعتمادی که فرد بر توانایی خویش در اجرای برخی فعالیت‌ها یا موفقیت در برخی عملکردها دارد. بر اساس رویکرد شناختی - اجتماعی، ادراک‌های فرد از خودکارآمدی بر بسیاری از جنبه‌های زندگی مانند اهداف، توانمندی‌هایشان، میزان تلاش برای انجام تکالیف، پشتکار برای رویارویی با چالش‌ها، الگوی مثبت یا منفی تفکر و به صورت عملی بر چگونگی رفتار، تفکر و احساس اثر دارد» (حجازی، فارسی‌نژاد و عسگری، ۱۳۸۶: ۳۹۸).

هر چه افراد توانمندی‌هایشان را بیشتر باور داشته باشند تلاش و استقامتشان بیشتر خواهد بود مردم غالباً از وظایف و موقعیت‌هایی که فراتر از ظرفیتشان است، اجتناب می‌کنند؛ آنان معمولاً به دنبال فعالیت‌هایی هستند که به قضاوت خودشان توانایی انجام دانش را دارند. پیامدهای خودکارآمدی سطح بالا (تمایل به پرداختن به وظایف خاص و استقامت کردن، انتخاب کارها و موقعیت‌ها، تمرکز بر راهبردهای حل مسئله، کاهش ترس و اضطراب و تجربه عواطف مثبت) در دستیابی به نتایج تأثیر می‌گذارند (Stipek, 1993، به نقل از هوی و میسکل، ترجمه صفری، سلیمانی و نظری، ۱۳۹۷: ۲۳۵). بنابراین، افرادی که مهارت‌های یکسان دارند اما کارآمدی فردی‌شان متفاوت است، ممکن است به خاطر نحوه استفاده از مهارت‌هایشان و ترکیب و توالی آن مهارت‌ها در بافت متغیر، عملکردهای متفاوتی داشته باشند (Gist & Michell, 1992).

با توجه به مفهوم خودکارآمدی و آثار مهم آن در زندگی افراد، می‌توان یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار بر سلامت جسمانی و کیفیت زندگی را خودکارآمدی قلمداد کرد. خودکارآمدی اغلب حسی از خودمختاری و مهارت در محیط است، این حس به

کیفیت زندگی بسیار کمک می‌کند (Murphy, 2016: 98). نتایج بعضی از تحقیقات نشان می‌دهند که وقتی افراد به‌جای پیاده نظام بودن احساس کنند منشا هستند، عزت نفس شان بالاتر می‌رود، احساس شایستگی بیشتری می‌کنند و سطوح عملکرد بالاتری خواهند داشت (Grolnick & Ryan, 1986: 148).

با توجه به کارکردهای حیاتی و تأثیرگذار خودکارآمدی بر زندگی افراد و همچنین نقش غیرقابل انکار این مقوله در دوره‌های حساس رشد و تکامل انسان، سؤال اصلی در این تحقیق چگونگی آموزش و نهادینه کردن این متغیر تأثیرگذار از طریق باورهای مذهبی به‌ویژه حفظ قرآن در دانش‌آموزان است. در حقیقت مسئله اساسی در پژوهش حاضر این است که آیا حفظ موضوعی قرآن بر خودکارآمدی دانش‌آموزان تأثیر دارد؟ قرآن کریم به‌عنوان اساس و بنیاد دین مبین اسلام، سرچشمه علم، معرفت و برنامه زندگی سعادت‌مندانۀ انسان‌هاست که از ابتدای نزول آیات وحیانی بر رسول گرامی اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) تا به امروز، مایه هدایت و رشد بشر بوده است و هر کس نسبت به فراخور حالش از ابعاد بی‌انتهای این گنجینه انسانی بهره برده است (پاک‌نیات‌بری، ۱۳۹۱) و همچنین از مهم‌ترین گزاره‌های ارزشی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، آموزه‌های قرآن است و یکی از عناصر مهم در تربیت دینی دوره ابتدایی که در فرایند یاددهی - یادگیری نقش بسیار برجسته‌ای دارد محتوای کتاب‌های قرآن و هدیه‌های آسمان است (رضاداد، صالحی و موسوی، ۱۴۰۰).

برخی از جنبه فقهی و حقوقی، برخی از بعد ادبی و گروهی از منظر اعتقادی، روان‌شناختی، جامعه‌شناسی، انسان‌شناختی، حکومتداری، مسائل خانواده و دهها موضوع دیگر به این یادگار نورانی اسلام و نسخه خوشبختی بشر مراجعه می‌کنند و استفاده‌های لازم را می‌برند (خالدیان، صالحی و شاکری، ۱۳۹۴: ۶۷ و ۶۸). به‌عنوان مثال برخی از پژوهش‌ها به بررسی تأثیر صوت، تلاوت و حفظ آیات قرآن کریم بر جنبه‌های مختلف جسم و روان انسان و حیوانات پرداخته‌اند (عارفیان و کجیاف، ۱۴۰۰). در پژوهشی عارفیان و موسوی‌نسب (۱۳۹۵) نشان داده‌اند که حفظ قرآن کریم موجب بهبود عملکرد حافظه می‌شود. خادمیان (۱۳۹۱) نتیجه گرفت افرادی که به‌صورت مداوم قرائت قرآن دارند از تنیدگی روانی کمتری برخوردار هستند. در مطالعه دیگری مداحی و جواهری (۱۳۸۸) نیز به تأثیر حفظ قرآن بر سلامت عمومی روان تأکید کردند. فیاض، سلگی و سادات‌نبوی

(۱۳۹۹) در پژوهشی نشان دادند، بسته درمانی مبتنی بر قرآن می‌تواند موجب کاهش قابل توجه نشانه‌های اختلال افسردگی شود. همچنین در پژوهش پورموحّد، یاسینی‌اردکانی، روزبه، یاسینی‌اردکانی و راعی‌عزآباد (۱۳۹۹) به تعیین تأثیر آوای قرآن کریم بر اختلال استرس پس از سانحه در مادران نوزادان نارس بستری در بخش مراقبت‌های ویژه نوزادان پرداخته شده است. یافته‌ها نشان داد میانگین شدت اختلال استرس پس از سانحه در گروه آزمون و کنترل قبل از مداخله تفاوت معنی‌داری نداشته ولی بعد از مداخله این اختلاف معنی‌دار شد و در گروه آوای قرآن نسبت به گروه کنترل کمتر بود. لکزایی، ثناگو، کاوسی، کاوسی، جویباری، حق‌دوست و نصیری (۱۳۹۷) به این نتیجه دست یافته‌اند که میزان سلامت عمومی کل در برخی شاخص‌ها در میان حافظان به‌طور معناداری بیشتر از غیرحافظان بوده است. رضایی، فرخی، دارابی و محمدی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای اعلام کرده‌اند که تلاوت قرآن کریم به‌عنوان متغیر مستقل بر میزان خطرپذیری در گروه آزمایش، نسبت به گروه کنترل به‌طور معناداری کاهش پیدا کرده است. زرافشانی، رضایی و زرافشانی (۱۳۹۶) در پژوهشی بیان می‌دارند، که بین دو گروه زنان حافظ قرآن و زنان غیرحافظ، در مقیاس‌های سلامت عمومی، علائم اضطراب، اختلال خواب، افسردگی، علائم جسمانی؛ و همچنین در مقیاس کارکرد اجتماعی تفاوت معناداری وجود دارد. ارزش و اهمیت حفظ قرآن و جایگاه والای حافظ قرآن چیزی نیست که بر کسی پنهان باشد. در آیات بسیاری توصیه به تکریم و تعظیم حافظ قرآن شده است. این جایگاه والا و رفیع فارغ از اهمیت و فضیلت ذاتی قرآن کریم، ناشی از سودمندی حفظ قرآن کریم و تأثیر درونی و بیرونی آن بر شخصیت، اخلاق و رفتار فرد و جامعه است (کاشی، ۱۳۹۱: ۱) اگر چه حفظ قرآن کریم به‌عنوان یک دستور واجب دینی مورد تأکید نبوده اما قرائت قرآن کریم در منابع و حیانی به‌عنوان منبع ذکر تربیت و شفا مورد توجه قرار گرفته و دستورها و تأکیدهای فراوانی مبنی بر قرائت و تدبر در قرآن کریم هم در آیات آن هم در توصیه‌های معصومین علیهم‌السلام وجود دارد (عارفیان و کجیاف، ۱۴۰۰). اما در این بین حفظ موضوعی آیات قرآن و تأثیر آن بر ویژگی‌های شخصیتی افراد می‌تواند یکی از بخش‌های جذاب این معجزه آسمانی باشد.

حفظ موضوعی یکی از روش‌های حفظ قرآن است که به‌دلیل بر خورداری از مزایای بسیار مورد توجه مشتاقان قرآن قرار گرفته است. توجه به کاربرد قرآن در زندگی،

توجه به مفاهیم مستقیم و مصادیق روز آیات، اصلاح سبک زندگی جامعه، پاسخ به سؤالات و شبهات دینی، ارتقاء فن تبلیغ دینی، تنوع و جذابیت و بسیاری از فواید دیگر موجب شده تا این رشته بیش از پیش مورد توجه جامعه دینی قرار گیرد. می توان گفت حافظ موضوعی کسی است که نیازهای اصلی جامعه خود را شناخته و بر اساس آیات راهگشای قرآن، با بیان نیکو و اثرگذار به این نیازها پاسخ می دهد. حفظ موضوعی از این جهت گسترده است که موضوعات مرتبط و جاری در زندگی از آیات حفظ شده، استخراج می شود اما در مقابل این بخش، حفظ مطلق و یا حفظ ترتیبی است که وقتی موضوع و یا پدیده ای پیش می آید، حافظ به سختی می تواند آیاتی درباره آن استشهاد و استخراج کند (هاشمی، ۱۳۸۸). حفظ موضوعی این فرصت را به علاقه مندان می دهد تا اگر به دلیل مشغله زیاد امکان حفظ ترتیبی قرآن را ندارند، بتوانند آیات قرآن را به صورت موضوعی حفظ کنند و درباره موضوعات خاص، آیات مشخص و تفکیک شده ای در حافظه خود داشته باشند تا هر زمان که نیاز شد از این آیات استفاده کنند. از دیگر مزیت هایی که حفظ موضوعی آیات قرآن دارد توجه و تأکید بیشتر بر روی مفاهیم و معانی آیات است (طباطبایی شهرآباد، ۱۳۹۵: ۵۳).

با بررسی تحقیقات و پژوهش های انجام گرفته در زمینه قرآن کریم به طور عام و حفظ قرآن به طور خاص متوجه خواهیم شد پژوهش در زمینه حفظ قرآن بسیار کم و انگشت شمار انجام گرفته، با این وجود، پژوهش های انجام شده در ارتباط با قرآن (هرچند به مقدار کم) نشان می دهد که این کتاب آسمانی هم از نظر لفظ و هم از نظر معنا با برخی متغیرهای روان شناختی، تربیتی و جامعه شناختی مرتبط و حتی تأثیرگذار بوده است (رضایی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۴). میرعرب رضی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی به این نتیجه دست یافته اند که کاهش افسردگی و افزایش خودکارآمدی تحصیلی از طریق رجوع به قرآن و موسیقی آن مورد تأیید است. شعفی و اصغری ابراهیم آباد (۱۳۹۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که می توان از برنامه آموزش مهارت های مثبت اندیشی با تأکید بر آیات قرآن به عنوان برنامه ای در جهت تقویت خودکارآمدی در برنامه های تربیتی و تحصیلی نوجوانان بی سرپرست استفاده کرد. پاسالاری و ذاکری (۱۳۹۴) بیان می دارند که میانگین نمرات عزت نفس در گروه آزمایش (حافظان قرآن) بیشتر از گروه کنترل و میانگین پرخاشگری آنان کمتر از گروه کنترل

است. نصرتی (۱۳۹۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که دانش‌آموزان حافظ قرآن در هر دو نوع حافظه معنایی و رویدادی از دو گروه مبتدی و غیرحافظ قرآن عملکرد بهتری در یادآوری داشتند. مستقیمه (Mostaqimah, 2019) در پژوهشی به این نتیجه رسیده است که خودتنظیمی، خودکارآمدی و ضریب هوشی بر توانایی حفظ قرآن تأثیر گذارند. سلامت (Selamet, 2019) در پژوهشی با عنوان «تأثیر حفظ قرآن بر هوش شناختی کودکان» که در کشور مالزی و در بین کودکان مهدهای کودک به صورت نیمه‌آزمایشی انجام داده است، نشان می‌دهد که حفظ قرآن در بهبود هوش شناختی کودکان تأثیر گذار می‌باشد. جینتینگ (Ginting, 2019) برخلاف تحقیقات دیگر، بیان می‌کند که بین میزان خودکارآمدی دانشجویانی که در برنامه حفظ قرآن شرکت کرده‌اند و دانشجویانی که در این برنامه شرکت نکرده‌اند اختلاف معناداری مشاهده نکرده است. نواز و جهانگیر (Navaz & Jahangir, 2015) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که میزان پیشرفت تحصیلی قبل و بعد برنامه حفظ دارای تفاوتی معنادار است.

از آنجا که در داخل کشور تا کنون پژوهشی پیرامون تأثیر حفظ موضوعی قرآن بر میزان خودکارآمدی دانش‌آموزان انجام نگردیده و با توجه به اهمیت مقوله خودکارآمدی به‌ویژه در دانش‌آموزان دختر نوجوان، و همچنین برکات انس با قرآن و مزایای روش حفظ موضوعی، پژوهشگران درصدد بررسی این سؤال برآمدند که آیا حفظ موضوعی قرآن کریم بر خودکارآمدی دانش‌آموزان دختر متوسطه اول تأثیر گذار است؟

روش پژوهش

در مطالعه حاضر از آنجایی که هدف اصلی از انجام پژوهش، بررسی تأثیر حفظ موضوعی قرآن کریم بر خودکارآمدی دانش‌آموزان بود لذا روش کمی و از نوع آزمایشی با طرح پیش‌آزمون، پس‌آزمون و گروه کنترل مورد استفاده قرار گرفت. مدل اجرایی این طرح به صورت زیر است:

گروه‌ها	گمارش تصادفی	پیش‌آزمون	متغیر مستقل	پس‌آزمون
گروه آزمایشی	R	T _۱	X	T _۲
گروه کنترل	R	T _۱	-	T _۲

همچنین، این پژوهش از نظر هدف کاربردی و نتایج آن، مشخص و عینی بوده و جنبه کاربردی داشت.

جامعه آماری این پژوهش را، کلیه دانش آموزان دختر پایه هفتم مقطع متوسطه شهرستان فراهان که در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ مشغول به تحصیل بودند و تعداد آنها به ۱۱۲ نفر می رسید تشکیل می داد. از بین مدارس متوسطه اول دخترانه شهرستان فراهان که تعداد آنها به ۴ مدرسه می رسید به صورت تصادفی و از طریق قرعه یک مدرسه انتخاب شد و از بین کلاس های پایه هفتم این مدرسه دو کلاس به صورت تصادفی انتخاب و این دو کلاس نیز به صورت قرعه کشی در دو گروه آزمایش و کنترل قرار گرفتند. تعداد دانش آموزان هر دو کلاس مجموعاً ۳۲ نفر بود که به دلیل کنترل متغیرهای مداخله گر ۲ نفر از آنها حذف گردیدند. معدل، سن و میزان حفظ از جمله ملاک های کنترل در پژوهش بود. بدین صورت که همه دانش آموزان مورد مطالعه باید در یک رده سنی باشند، معدل آنها نزدیک به هم (معدل ۱۶ به بالا) و در نهایت میزان حفظ موضوعی شان از نظر تعداد یکسان باشد.

برای اندازه گیری متغیر خودکارآمدی از پرسش نامه خود کارآمدی عمومی شرر (GSES¹) که از ۱۷ ماده پنج گزینه ای طیف لیکرت تشکیل شده، استفاده گردید. شرر و مادوکس برای اولین بار مقیاسی جهت اندازه گیری مقیاس خودکارآمدی عمومی ساختند که اختصاص به موقعیت خاصی از رفتار ندارد (Sherer & Maddux, 1982). آنها بدون مشخص کردن عوامل و عبارات آن معتقدند این مقیاس سه جنبه از رفتار شامل میل به آغازگری رفتار، میل به گسترش تلاش برای کامل کردن تکلیف متفاوت و تمایل در رویارویی با موانع را اندازه گیری می کند (دبیری، ۱۳۹۶). در این پژوهش نیز به منظور سنجش پایایی از یک نمونه اولیه شامل ۳۰ پرسش نامه پیش آزمون شد و سپس با استفاده از داده های به دست آمده از پرسش نامه، میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ محاسبه شد و مقدار ۰/۸۵ به دست آمد (Sherer & Maddux, 1982). آلفای کرونباخ این پرسش نامه را ۰/۸۶ گزارش کردند. کرامتی (۱۳۸۰) آلفای کرونباخ آن را در نمونه های ایرانی ۰/۸۶ به دست آورد. در پژوهش عزیزی ابرقوئی (۱۳۸۷)، آلفای کرونباخ برای این پرسش نامه ۰/۸۸ به دست آمد. همچنین از نظر روایی ملاکی همبستگی

درونی این مقیاس با مقیاس کنترل در پژوهش راتر محاسبه شد (Rotter, 1966). همبستگی جزیی مقیاس خودکارآمدی عمومی شرر و مسند مهارگذاری درونی راتر $r = 0.3330$ (که در این محاسبه پیشرفت تحصیلی مهار شده است) و همبستگی پیرسون بین مقیاس‌های مذکور $r = 0.342$ می‌باشد (دبیری، ۱۳۹۶: ۹۳).

پس از تعیین نمونه مورد نظر آزمودنی‌ها به صورت تصادفی در دو گروه کنترل و آزمایش قرار گرفتند. (لازم به ذکر است در نمونه به دست آمده ۲ دانش‌آموز به دلیل حفظ یک جزء از قرآن کریم و به دلیل وارد نیامدن خلل به نتیجه پژوهش حذف گردیدند، میزان حفظ دانش‌آموزان دیگر در حد انجام فرائض روزانه بود). ابتدا پرسش‌نامه خودکارآمدی به عنوان پیش‌آزمون از هر دو گروه به عمل آمد. سپس گروه آزمایش به مدت ۸ هفته تحت تأثیر متغیر مستقل (حفظ موضوعی) قرار گرفت. در این راستا با بهره جستن از کتاب «حفظ موضوعی قرآن کریم» که به همت مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت نورالثقلین تهیه و تنظیم گردیده است، به شکل تصادفی ۴۰ آیه از بخش سوم کتاب (۲۰ آیه از فصل اول بخش سوم و ۲۰ آیه از فصل دوم بخش سوم) انتخاب گردید. دلیل انتخاب بخش سوم برای حفظ آیه‌ها محتوای اخلاقی این آیات کریم بود که در طول ۸ هفته و به ازای هر هفته ۵ آیه در شانزده جلسه آموزشی مطابق با جدول شماره ۱ به شیوه زیر مورد حفظ قرار گرفتند:

۱. **تلاوت:** جهت آشنایی با آیاتی که در برنامه حفظ موضوعی قرار داشتند، لازم بود این آیه‌ها با دقت کامل به تمامی الفاظ و حرکات چند بار به صورت معمولی تلاوت شوند.

۲. **مفاهیم:** با توجه به اینکه هدف از حفظ موضوعی آشنایی با معارف انسان‌ساز قرآن، توانایی استدلال به آیات و مهم‌تر از هر چیز، عمل به آنها و در نتیجه تقرب به ذات اقدس باری تعالی است؛ حافظ علاوه بر به ذهن سپردن آیه، باید مفاهیم آن را نیز بیاموزد. فراگیری مفاهیم موجب سهولت و لذت معنوی بیشتر در حفظ آیات می‌شود. برای درک محتوای دل‌انگیز این صحیفه آسمانی باید بعد از روخوانی، حداقل یک یا دو بار ترجمه آیه خوانده شود.

۳. **یادسپاری:** پس از خواندن ترجمه، نوبت به مرحله حفظ می‌رسد. برای این کار ابتدا باید موضوع آیه به خاطر سپرده شود. سپس با دقت کامل به واژه‌ها و

حرکات آیه، جملات به اندازه‌ای تکرار شود که آیه با کیفیت مطلوب در ذهن ثبت شود. مقدار تکرار آیه بستگی به عواملی چون میزان آشنایی ذهن با آیه مورد نظر، استعداد و توانایی حافظ و میزان آشنایی او با روخوانی دارد. سپس برای حفظ ترجمه واژه به واژه آن با کلمات آیه مطابقت می‌گردد و به ذهن سپرده می‌شود. ۴. تثبیت: برای ایجاد اعتماد نسبت به محفوظات جدید، لازم است موضوعات آیات و ترجمه آنها در چند نوبت از حفظ یادآوری شوند تا اشکالات احتمالی مرتفع و محفوظات در ذهن تثبیت گردند.

لازم به ذکر می‌باشد برنامه مزبور به دلیل شرایط ناشی از ویروس کرونا و آموزش غیرحضوری در مدارس، از طریق برنامه شاد (شبکه اجتماعی دانش‌آموزان) ارائه گردید. پس از پایان ۸ هفته از هر دو گروه مجدداً پرسش‌نامه خودکارآمدی به‌عنوان پس‌آزمون اجرا گردید. سپس داده‌های به‌دست آمده از طریق نرم‌افزار SPSS و توسط متخصص آماری و به‌وسیله تحلیل کوواریانس مورد تجزیه و تحلیل گرفتند.

جدول ۱. محتوای آموزشی گروه آزمایش

هفته	جلسات	موضوع	نام سوره و آیه
اول	اول	خودسازی و تربیت نفس: عبادت هدف خلقت	مائده: ۱۰۵
		خودسازی و تربیت نفس: عاقبت پیروی از هوای نفس	جاثیه: ۲۳
		خودسازی و تربیت نفس: تأثیر رحمت الهی در خودسازی	نور: ۲۱
دوم	دوم	ایمان: عامل رهایی از عذاب جهنم	صف: ۱۲
		ایمان: ضرورت همراهی ایمان با عمل صالح	نساء: ۱۲۴
	سوم	تقوا: عامل راهگشایی در مشکلات	طلاق: ۵
		تقوا: ملاک ورود به بهشت	مائده: ۶۵
		تقوا: عامل نزول برکات	اعراف: ۹۶
	چهارم	تقوا: عامل آسانی در کارها	طلاق: ۴
		تقوا: ملاک برتری	حجرات: ۱۳

جدول ۱. (ادامه)

هفته	جلسات	موضوع	نام سوره و آیه
سوم	پنجم	صفات مؤمنان: پرهیز از گفتار و کردار بیپهوده	مؤمنون: ۳
		صفات مؤمنان: اهل دعا، نماز و مشورت	شورا: ۳۸
		صفات مؤمنان: دوری از گناه و عفو به‌هنگام خشم	شورا: ۳۷
	ششم	صفات مؤمنان: تواضع و فروتنی	فرقان: ۶۳
		صفات مؤمنان: برخورداری از حمایت خداوند	حج: ۳۸
چهارم	هفتم	صفات مؤمنان: پندپذیری از آیات الهی	فرقان: ۷۳
		صفات مؤمنان: دارای کمالات اخلاقی	توبه: ۱۱۲
		صفات مؤمنان: پایبندی به امانت و عهد	مؤمنون: ۸
	هشتم	صفات مؤمنان: برخورداری از محبوبیت	مریم: ۹۶
		صفات مؤمنان: پرهیز از شهادت باطل	فرقان: ۷۲
پنجم	نهم	کمالات اخلاقی: صبر	بقره: ۱۵۳
		کمالات اخلاقی: توکل	طلاق: ۳
		کمالات اخلاقی: علم‌آموزی	زمر: ۹
	دهم	کمالات اخلاقی: همت و تلاش	نجم: ۴۱
		کمالات اخلاقی: عدالت محوری	نحل: ۹۰
ششم	یازدهم	کمالات اخلاقی: نیکی به والدین	اسراء: ۲۴
		کمالات اخلاقی: احسان و نیکوکاری	نساء: ۳۶
		کمالات اخلاقی: تواضع	فرقان: ۶۳
	دوازدهم	کمالات اخلاقی: قضاوت عادلانه	نساء: ۵۸
		کمالات اخلاقی: تعاون و همکاری	مائده: ۲

جدول ۱. (ادامه)

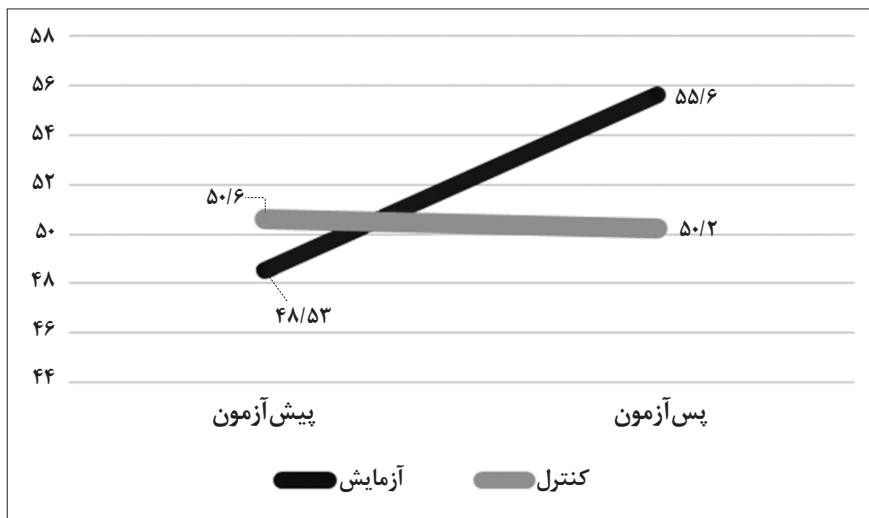
هفته	جلسات	موضوع	نام سوره و آیه
هفتم	سیزدهم	کمالات اخلاقی: دعا	غافر: ۶۰
		کمالات اخلاقی: ایثار و از خودگذشتگی	حشر: ۹
		کمالات اخلاقی: پاسخ بدی با خوبی	فصلت: ۲۴
	چهاردهم	کمالات اخلاقی: پیوند با خویشاوندان	رعد: ۲۱
		کمالات اخلاقی: یتیم‌نوازی	ضحی: ۹
هشتم	پانزدهم	کمالات اخلاقی: قرض الحسنه	بقره: ۲۴۵
		کمالات اخلاقی: توبه از گناهان	تحریم: ۸
		کمالات اخلاقی: عدالت‌محوری	نحل: ۹۰
	شانزدهم	کمالات اخلاقی: تعظیم شعائر الله	حج: ۳۲
		کمالات اخلاقی: انفاق	بقره: ۲۵۴

یافته‌ها

شاخص‌های آمار توصیفی مربوط به خودکارآمدی در دانش‌آموزان محاسبه گردید. داده‌های توصیفی مربوط به متغیر در جدول ۱ شماره مشاهده می‌شود.

جدول ۲. میانگین و انحراف معیار خودکارآمدی در دو گروه آزمایش و کنترل، در دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون

متغیر	مرحله	آزمایش	کنترل
		M±SD	M±SD
خودکارآمدی	پیش‌آزمون	۴۸/۵۳±۴/۹۶	۵۰/۶۶±۵/۶۰
	پس‌آزمون	۵۵/۶۰±۵/۶۷	۵۰/۲۰±۵/۴۱

نمودار ۱. میانگین نمره خودکارآمدی در دو مرحله به تفکیک گروه‌های آزمایش و کنترل

همان‌طور که در جدول شماره ۲ و نمودار ۱ مشاهده می‌شود، میانگین نمره خودکارآمدی در گروه آزمایش در مرحله پیش‌آزمون ۴۸/۵۳ بوده که بعد از اعمال روش آزمایشی در مرحله پس‌آزمون به میانگینی برابر با ۵۵/۶۰ رسیده است. در گروه کنترل در مرحله پیش‌آزمون میانگین برابر با ۵۰/۶۶ بوده است که در مرحله پس‌آزمون با تغییر اندکی به مقدار ۵۰/۲۰ کاهش پیدا کرده است.

در راستای تحلیل‌های استنباطی و آزمون سؤالات تحقیق با توجه به اینکه از روش پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل استفاده شد، از روش آماری کوواریانس استفاده شد. قبل از تحلیل داده‌های مربوط به سؤالات، برای اطمینان از این که داده‌های این پژوهش مفروضه‌های زیربنایی تحلیل کوواریانس را برآورد می‌کنند به بررسی آنها پرداخته شد. بدین‌منظور چهار مفروضه تحلیل کوواریانس شامل: نرمال بودن؛ خطی بودن؛ همگنی واریانس‌ها و همگنی شیب‌های رگرسیون، مورد بررسی قرار گرفتند.

از آنجا که در بررسی مفروضه نرمال بودن توزیع نمره‌ها درای سطوح معنی‌داری بیشتر از ۰/۰۵ هستند، بنابراین پیش‌فرض نرمال بودن توزیع نمرات دو گروه تأیید شد (جدول ۳). وجود رابطه خطی بین متغیر وابسته و هم‌تغییر (متغیر کمکی) در هر گروه از طریق نمودار پراکندگی و خط راست رگرسیون تعیین می‌شود که در این پژوهش پیش‌آزمون خودکارآمدی به‌عنوان متغیر کمکی و پس‌آزمون آن به‌عنوان متغیر وابسته تلقی شد

و وجود این رابطه مورد تأیید قرار گرفت. در آزمون بررسی برابری واریانس دو گروه، از آنجا که سطح معناداری بزرگ‌تر از $0/05$ می‌باشد، بنابراین تجانس واریانس‌ها در دو گروه آزمایش و کنترل در سطح 95 درصد معنی‌دار نمی‌باشد. بنابراین می‌توان گفت که واریانس‌های دو گروه آزمایش و کنترل در نمرات خودکارآمدی در دو گروه آزمایش و کنترل یکسان است (جدول ۴). در بررسی مفروضه شیب رگرسیون نیز، سطح معناداری و مقدار F به‌دست آمده در متغیر خودکارآمدی $0/05 > 0/180$ ، $P \approx 0/901$ ، $F = 1/901$ محاسبه شد. با توجه به این که سطح معناداری بیشتر از $0/05$ می‌باشد، بنابراین همگنی شیب‌های رگرسیون مورد تأیید قرار می‌گیرد (جدول ۵).

جدول ۳. نتایج آزمون کلموگروف-اسمیرنوف

در مورد پیش فرض نرمال بودن توزیع نمرات متغیر خودکارآمدی به تفکیک گروه

متغیر	گروه	تعداد	K-S	P
پیش آزمون خودکارآمدی	آزمایش	۱۵	۰/۱۵۳	۰/۲
	کنترل	۱۵	۰/۱۲۷	۰/۲
پس آزمون خودکارآمدی	آزمایش	۱۵	۰/۱۹۲	۰/۱۴۲
	کنترل	۱۵	۰/۲۲۵	۰/۰۶۹

جدول ۴. آزمون برابری واریانس خودکارآمدی برای گروه‌های کنترل و آزمایش

متغیر	زمان	F	Df۱	Df۲	P
خودکارآمدی	پس آزمون	۱/۱۸۵	۱	۲۸	۰/۲۸۶

جدول ۵. نتایج همگنی شیب‌های رگرسیون

متغیر	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره (F)	سطح معناداری (P)
خودکارآمدی	۳۱/۴۰۲	۱	۳۱/۴۰۲	۱/۹۰۱	۰/۱۸۰

برای پاسخ به سؤال پژوهش و بررسی تأثیر حفظ موضوعی قرآن کریم بر میزان خودکارآمدی دانش‌آموزان با توجه به برقرار بودن تمامی مفروضه‌های تحلیل کوواریانس از این آزمون استفاده شد که نتایج حاصل از این آزمون در جدول شماره ۶ آمده است:

جدول ۶. نتایج حاصل از تحلیل آنکوا در متن مانکوا در مرحلهٔ پس‌آزمون

مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره	سطح معناداری	(ضریب اتا)
۶۱۹/۸۷۰	۲	۳۰۹/۹۳۵	۱۶/۲۱۱	۰/۰۰۰۱	۰/۵۷۴
۹۶/۰۷۹	۱	۹۶/۰۷۹	۰/۷۲۲	۰/۰۲۵	۰/۱۷۳
۴۰۱/۱۷۰	۱	۴۰۱/۱۷۰	۱۲/۶۵۴	۰/۰۰۰۱	۰/۴۶۵
۳۴۴/۶۸۱	۱	۳۴۴/۶۸۱	۳۲/۲	۰/۰۰۰۱	۰/۴۲۸
۴۶۰/۸۳۰	۲۷	۱۷/۰۶۸	-	-	-
۸۵۰۳۳	۳۰	-	-	-	-
۱۰۸۰,۷۰۰	۲۹	-	-	-	-
R^2	۰/۵۷۴	R^2 تنظیم‌شده	۰/۵۴۲		

در جدول شماره ۵ نتایج آزمون تحلیل کوواریانس پس‌آزمون با برداشتن اثر پیش‌آزمون بین دو گروه در متغیر خودکارآمدی ارائه شده است. بر اساس نتایج مندرج در جدول با توجه به سطح معناداری به‌دست آمده که کمتر از ۰/۰۱ می‌باشد، با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که حفظ موضوعی قرآن کریم بر خودکارآمدی دانش‌آموزان مؤثر است. همچنین بر اساس نتایج جدول ۴-۱ میانگین نمرات پس‌آزمون گروه آزمایش (۵۵/۶۰) نسبت به گروه کنترل (۵۰/۲) افزایش یافته که این تفاوت معنادار است. از طریق اندازه اثر (ضریب اتا) متوجه می‌شویم که متغیر مستقل تا چه اندازه بر متغیر وابسته اثر گذاشته است. شاخص اندازه اثر (ضریب اتا) به‌دست آمده حاکی از این است که ۴۲/۸ درصد افزایش میزان خودکارآمدی آزمودنی‌های شرکت‌کننده در گروه آزمایش را می‌توان به آموزش حفظ موضوعی قرآن کریم نسبت داد. اندازه اثر کمتر از ۰/۱ کوچک،

بین ۰/۱ تا ۰/۲۵ متوسط و ۰/۲۵ تا ۱ بزرگ در نظر گرفته می‌شود (کولمن، ۲۰۰۹). طبق جدول ۴-۶ اندازه اثر متغیر خودکارآمدی در حد بالا است، بنابراین متغیر مستقل آموزش حفظ موضوعی قرآن کریم در حد بالایی بر خودکارآمدی تأثیر گذاشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر حفظ موضوعی قرآن کریم بر میزان خودکارآمدی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه اول انجام شد و نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها حاکی از اثربخشی معنادار این تأثیر بود.

در تبیین نتایج به‌دست آمده می‌توان گفت از آنجا که مفهوم اصلی خودکارآمدی را «باورها» تشکیل می‌دهند و در حقیقت می‌توان گفت باور به توانایی انجام وظایف و مسئولیت‌ها به‌طور موفقیت‌آمیز، شاخص‌های مهم و اساسی در تعیین میزان خودکارآمدی می‌باشد. آنچه می‌تواند این باور نسبت به انجام موفقیت‌آمیز تکالیف را تقویت و افزایش دهد، داشتن تجربه‌ای موفقیت‌آمیز در انجام امور است. برعکس این امر نیز صادق است، یعنی داشتن تجارب منفی در انجام وظایف و کارها و در نهایت ایجاد باور موفق نبودن در انجام امور، می‌تواند به کاهش خودکارآمدی افراد بیانجامد. از سویی تجربه استادی مهم‌ترین منبع خودکارآمدی است. موفقیت‌ها و شکست‌های عملکردی (یعنی تجربیات علمی) در انجام کارها تأثیر زیادی در خودکارآمدی دارند. موفقیت‌های مکرر تصورات مربوط به خودکارآمدی را بالا می‌برند؛ شکست‌های پی‌درپی باعث تردید درباره‌ی خویشتن می‌شوند و خودکارآمدی را کاهش می‌دهند، به‌خصوص اگر این شکست در اوایل کار صورت گیرد و انعکاس‌دهنده عدم تلاش یا تأثیرات بیرونی مخالف نباشد. خودکارآمدی زمانی تسهیل می‌شود که فرد موفقیت‌های تدریجی را تجربه می‌کند و از این طریق مهارت‌ها، توانایی‌های حل مشکل و درگیر بودن با کار را که لازمه انجام کار است، به‌دست می‌آورد. (هوی و میسکل، ترجمه صفری و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۳۴). خداوند در آیه ۲۲ سوره قمر می‌فرماید: «وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ» و قطعاً قرآن را برای پندآموزی آسان کرده‌ایم پس آیا پندگیرنده‌ای هست؟ از اموری که می‌تواند تجربه‌ای موفق از انجام کاری سخت در بر انسان به‌وجود آورد، حفظ آیات الهی است. خداوند آسان کردن یادگیری قرآن را وعده داده است. دانش‌آموزان در آغاز شروع فرایند حفظ آیات، چندان امیدوار

به انجام موفق این امر نبودند ولی به تدریج دریافتند که این امر شدنی و قابل تحقق است و در نهایت حس موفقیت در انجام این امر، توانست خودکارآمدی و باور نسبت به توانایی‌هایشان را در آنها به وجود آورد.

علاوه بر مطلب بالا، همان‌طور که ذکر شد، مؤلفه اصلی مفهوم خودکارآمدی، باور و ایمان می‌باشد. حفظ آیات الهی علاوه بر ایجاد حسی مثبت در انجام امری مهم که منجر به تقویت و افزایش خودکارآمدی می‌گردد، باور و ایمان را نیز به‌طور کلی در افراد پدید می‌آورد. این ایمان و باور دیگر اعتقادات فرد را نیز تحت‌تأثیر قرار داده و سنگ بنای ایجاد شخصیتی دارای خودکارآمدی بالا می‌گردد. با توجه به اینکه تا کنون هیچ پژوهش مستقیمی در مورد موضوع پژوهشی حاضر صورت نگرفته بود بنابراین به پژوهش‌های دیگر مانند نتایج پژوهش‌های میرعرب رضی و همکاران (۱۳۹۹)، فیاض و همکاران (۱۳۹۹)، رضایی، فرخی و همکاران (۱۳۹۷)؛ لکزایی و همکاران (۱۳۹۷)؛ زرافشانی و همکاران (۱۳۹۶)؛ پاسالاری و ذاکری (۱۳۹۴)؛ رازی، اکبرنژاد و رازی (۱۳۹۴)؛ کاشی (۱۳۹۱)؛ مفاخری و معتمدی (۱۳۹۰) و رویساتول مستقیمه (Mostaqimah, 2019) رجوع شد و نتایج این تحقیق با نتایج این پژوهش‌ها، همسو بود. از مزیت‌هایی که حفظ موضوعی آیات قرآن دارد توجه و تأکید بیشتر بر روی مفاهیم و معانی آیات است. اگر بخواهیم قرآن را به‌صورت ترتیبی حفظ کنیم فرصت اینکه بر روی مفاهیم تمرکز داشته باشیم کمتر پیش می‌آید اما در حفظ موضوعی آیات قرآن این فرصت به حافظ داده می‌شود تا علاوه بر حفظ آیات مرتبط با موضوعات مختلف، با مفاهیم آیات نیز آشنا شود که این مسئله یک امتیاز محسوب می‌شود. همچنین اینکه افراد در رابطه با موضوعات مختلف آیاتی را در ذهن داشته باشند بسیار ارزشمند است و می‌توانند در مواقع مختلف از جمله؛ سخنرانی، جلسات، در جمع دوستان و... به آیات مرتبط با موضوع بحث استناد کنند. هر گاه در هر موضوع قرآنی وارد بحث شوید، دست‌کم چند آیه در ذهنتان وجود دارد و می‌توانید شاهد قرآنی ذکر کنید. سرعت بالا در حفظ آیات، حجم کمتر تعداد آیات (نسبت به حفظ تمام آیات) و در نتیجه آسان بودن حفظ و آسان بودن مرور روزانه آیات و دسته‌بندی آیات در ذهن از دیگر ویژگی‌های این نوع از حفظ می‌باشد. محاسن حفظ موضوعی به‌طور خاص و حفظ در معنای عام، شامل برکات بسیاری برای فرد و جامعه خواهد شد که تأثیر آن بر خودکارآمدی تنها نمونه‌ای از دریای

بیکران برکات حفظ و همنشینی با قرآن می‌باشد.

به مانند هر پژوهشی در فرایند این تحقیق نیز محدودیت‌هایی وجود داشت از قبیل کمبود مطالعات پژوهشی مرتبط، محدودیت زمانی و تداخل برنامه‌های درسی با فرایند پژوهش اشاره کرد. با توجه به نتایج حاصله از پژوهش حاضر پیشنهاد می‌گردد توجه هر چه بیشتری به کاربردی کردن مفاهیم قرآنی توسط حفظ موضوعی آیات، در زندگی افراد به خصوص کودکان و نوجوانان در جهت تکوین شخصیتی خودکارآمد در این گروه از جامعه انجام گیرد و همچنین بازنگری در طراحی، اجرا و ارزشیابی دروس قرآن مدارس در جهت همنشینی و تأثیر هر چه بیشتر آیات قرآنی در زندگی دانش‌آموزان به وسیله حفظ دسته‌بندی شده آیات متناسب با سن مخاطبین دوره‌های آموزشی صورت گیرد. تدوین کتاب‌هایی پیرامون حفظ موضوعی آیات الهی به اقتضای دوره‌های دبستان، متوسطه اول و دوم و اجرای برنامه‌های متنوع‌تر معاونت‌های پرورشی مدارس و مربیان تربیتی در جهت ترغیب حداکثری دانش‌آموزان برای شرکت در برنامه‌های حفظ قرآن از دیگر پیشنهاداتی است که می‌تواند با توجه به نتایج پژوهش در ساختار برنامه درسی دانش‌آموزان ایجاد گردد.

تشکر و قدردانی

در پایان از کلیه دانش‌آموزان دختر متوسطه اول شهرستان فرمهین، مدیران و مسئولین محترم آموزش و پرورش شهرستان فراهان که در اجرای این پژوهش مشارکت داشتند و همچنین داوران محترمی که با بیان نکات ارزشمند خود بر ارزش علمی این پژوهش افزودند، تشکر و قدردانی می‌گردد.

قرآن کریم

- پاسالاری، اعظم و ذاکری، حمیدرضا. (۱۳۹۴). *اتریشی آموزش حفظ قرآن بر عزت نفس و پرخاشگری نوجوانان شهر شیراز*، دومین کنگره سراسری روان شناسی کودک و نوجوان، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- پاشا، رضا و گل شکوه، فرزانه. (۱۳۹۶). *تأثیر آموزش هوش هیجانی بر پرخاشگری و سازگاری اجتماعی- عاطفی دانش آموزان دارای اختلالات هیجانی و رفتاری*، *مجله مطالعات ناتوانی*، ۷(۱۳)، ۲۷-۳۴.
- پاک‌نیات‌بریزی، عبدالکریم. (۱۳۹۱). *قصه‌های قرآن از آدم علیه السلام تا رحلت خاتم (صل الله علیه و آل وسلم)*، آوای منجی، قم.
- پورموحّد، زهرا؛ یاسینی اردکانی، سید مجتبی؛ روزه، بهزاد؛ یاسینی اردکانی، سید علیرضا و راعی عزآباد، اکرم (۱۳۹۹). *تأثیر آوای قرآن کریم بر اختلال استرس پس از سانحه در مادران نوزادان نارس*، *مجله قرآن و طب*، ۵(۱)، ۵۷-۵۰.
- حجازی، الهه؛ فارسی‌نژاد، معصومه و عسگری، علی. (۱۳۸۶). *سبک‌های هویت و پیشرفت تحصیلی نقش خودکارآمدی تحصیلی روان‌شناسی*، ۱۱(۴)، ۳۹۴-۴۱۳.
- خادمیان، حسین (۱۳۹۱). *تأثیر قرائت قرآن بر تنیدگی‌های روانی و راهبردهای مقابله‌ای در بین دانشجویان*، *مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، ۶(۱۰)، ۸۴-۶۳.
- خالدیان، محمد؛ صالحی، اکبر و شاگری، رضا. (۱۳۹۴). *تأثیر قصه‌های قرآن بر عزت نفس دانشجویان*، *فصلنامه علمی ترویجی اخلاق*، ۵(۱۹)، ۸۲-۶۵.
- دبیری، جمال. (۱۳۹۶). *نقش واسطه‌گری خودکارآمدی در رابطه بین فراشناخت و انگیزش تحصیلی در دانش آموزان متوسطه بخش سده*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرو دشت.
- رازی، مرضیه؛ اکبرنژاد، محمد و رازی، محمد. (۱۳۹۴). *حفظ قرآن و تأثیر آن سبک زندگی «مقایسه کیفیت زندگی حافظان قرآن و غیر حافظان در دانشگاه فرهنگیان»*، اولین همایش ملی تربیت دینی، راهی به سوی تعالی، میبد.
- <https://civilica.com/doc/524427>
- رضاداد، علی؛ صالحی، منیره و موسوی، مهسا. (۱۴۰۰). *تحلیل محتوای کتاب‌های درسی آموزش قرآن، هدیه‌های آسمان و محتوای سامانه شاد به لحاظ توجه به بازی و بازیوارسازی*، *مسائل کاربردی در تعلیم و تربیت اسلامی*، ۳(۶)، ۳۶-۷.
- رضایی، محمد؛ فرخی، نورعلی؛ دارابی، فردین و محمدی جواد. (۱۳۹۷). *تأثیر تلاوت قرآن کریم بر میزان خطرپذیری نوجوانان در مقابل رفتارهای پرخطر*، *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۹(۳۵)، ۹۸-۷۹.
- زرافشانی، محمدکیان؛ رضایی، آرمیدخت و زرافشانی، غزل. (۱۳۹۶). *مقایسه شاخص‌های سلامت عمومی زنان حافظ قرآن و زنان غیر حافظ شهر کرمانشاه*، *مجله پژوهش در دین و سلامت*، ۲(۳)، ۵۲-۴۳.
- سلطانی مجد، امیر هوشنگ؛ تقی‌زاده، محمد احسان و زارع، حسین. (۱۳۹۳). *اثر بخشی آموزش گروه مهارت‌های تحصیلی بر خودکارآمدی و انگیزش پیشرفت دانش آموزان پسر سال اول دبیرستان*، *فصلنامه پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری*، ۴(۲)، ۴۴-۳۱.
- شعفی، حمیده و اصغری ابراهیم‌آباد، محمدجواد. (۱۳۹۳). *بررسی اتریشی آموزش مهارت‌های مثبت‌اندیشی با تأکید بر آیات قرآن بر خودکارآمدی دختران بی‌سرپرست*، دومین همایش ملی بهداشت روانی و سبک زندگی اسلامی، قوچان، ایران.
- طباطبایی شهرآباد، زهرا (۱۳۹۵). *تدوین برنامه حفظ قرآن کریم مبتنی بر راهبردهای شناختی و مقایسه اتریشی آن با شیوه سنتی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده الهیات، دانشگاه فردوسی مشهد.
- طهماسب‌زاده‌شیخ‌لار، داود؛ صاحبی علمداری، آزاده و دیبایی صابر، محسن. (۱۴۰۰). *تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی به لحاظ میزان توجه به ابعاد زیبایی‌شناسی با تأکید بر زیبایی‌های قرآنی*، *مسائل کاربردی در تعلیم و تربیت اسلامی*، ۲(۲)، ۸۶-۵۵.
- عارفیان، محسن و کجباف، محمدباقر (۱۴۰۰). *بررسی تأثیر حفظ قرآن کریم بر سلامت روان، کیفیت زندگی و عاطفه مثبت و منفی*، *اسلام و سلامت*، ۶(۱)، ۱۷-۷.
- عارفیان، محسن و موسوی‌نسب، سیدمحمدحسین. (۱۳۹۵). *مقایسه حافظه رویدادی و معنایی در حافظان قرآن کریم و غیر حافظان*، *فصلنامه روان‌شناسی تحلیلی شناختی*، ۷(۲۶)، ۶۲-۵۵.
- عزیزی ابرقویی، محسن. (۱۳۸۷). *رابطه بین خودکارآمدی و کیفیت تجارب یادگیری با فرسودگی تحصیلی دانشجویان کارشناسی ارشد*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
- فیاض، فاطمه؛ سلگی، مریم و نبوی، زهره سادات. (۱۳۹۹). *اتریشی مداخله درمانی قرآنی برای افسردگی؛ یک مطالعه موردی*، *مجله قرآن و طب*، ۵(۲)، ۱۹-۱۱.
- قادرحمّتی، معصومه؛ بختیاری، لیلا و فرزند، ولی‌الله. (۱۳۹۵). *فرا تحلیل و بررسی عوامل مؤثر در نقش خودکارآمدی با پیشرفت*

- تحصیلی، فصلنامه نوآوری آموزشی، سال ۱۶، شماره ۶۳، صص: ۱۴۴-۱۳۴.
- کاشی، عصمت. (۱۳۹۱). بررسی اهمیت و آثار حفظ قرآن بر شخصیت و امنیت روانی فرد. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کاشان، دانشکده علوم انسانی، ۱-۲۴۵.
- کرامتی، هادی. (۱۳۸۰). بررسی رابطه خودکارآمدی ادراک شده دانش آموزان سال سوم راهنمایی شهر تهران و نگرش آنها نسبت به درس ریاضی یا پیشرفت ریاضی آنها، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.
- لکزایی، جواد؛ ثناگو، اکرم؛ کاوسی، علی؛ جویباری، لیلا؛ کاوسی، ابوالفضل؛ حق دوست، زینب و نصیری، حسین. (۱۳۹۷). بررسی مقایسه‌ای سلامت روان در بین حافظان قرآن و غیرحافظان شهر گرگان، مجله پژوهش در دین و سلامت، ۴(۵)، ۶۶-۵۷.
- مبشری، محمدتقی؛ صفری، محمود و اسفینی فراهانی، مهدیه. (۱۴۰۰). تأثیر حفظ موضوعی قرآن بر خودتنظیمی دانش آموزان دختر شهرستان فراهان، مسائل کاربردی در تعلیم و تربیت اسلامی، ۱(۶)، ۱۳۷-۱۲۳.
- متقی، شکوفه و فلاح، منوچهر. (۱۳۹۵). رابطه خودکارآمدی و تجربه‌های یادگیری با عوامل بافتی و موفقیت تحصیلی، مجله سلامت اجتماعی، ۴(۴)، ۳۵۷-۳۴۹.
- مداخی، حجت و جواهری، محمدحسین. (۱۳۸۸). مقایسه سلامت عمومی حافظان قرآن و غیرحافظان. روان‌شناسی و دین ۱۰۹، ۱.
- مفاخری، عبدالله و معتمدی، عبدالله. (۱۳۹۰). بررسی میزان یادگیری خود تنظیمی در بین حافظان قرآن و غیرحافظان قرآن، مجله روان‌شناسی و دین، ۴(۲)، ۹۹-۱۱۲.
- میرعرب‌رضی، رضا؛ طالبی، مریم و باده، علیرضا. (۱۳۹۹). موسیقی قرآن: راهبردی اثربخش در کاهش علائم افسردگی و افزایش خودکارآمدی تحصیلی، فصلنامه فرهنگ مشاور و روان درمانی، ۱۱(۴۲)، ۹۶-۷۳.
- نصرتی، کبری. (۱۳۹۳). نقش حفظ قرآن در حافظه رویدادی و معنایی دانش آموزان دختر شهر تهران، تحقیقات علوم رفتاری، ۱۲(۲)، ۲۴۴-۲۵۳.
- هاشمی، نصرت سادات. (۱۳۸۸). بررسی مقایسه‌ای ویژگی‌های شخصیتی و راه‌های حل مسئله اجتماعی در حافظان قرآن و غیرحافظان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرودشت.
- هوی، وین ک، میسکل، سیسیل. (۱۳۹۷). مدیریت آموزشی، ترجمه سلیمانی، نادر؛ صفری، محمود؛ نظری، سید مرتضی، چاپ سوم، انتشارات سمت، تهران.

REFERENCES

- Bandura, A. (1986). Perceived self- efficacy in cognitive development and Functioning. Educational psychology, 28(14), 117-148.
- Ginting, Evi. (2019). Differences In Self-Regulation And Student Engagement Between IIUM Undergraduates Taking Tahfiz And Non-Tahfiz Co-Curricular Activities. A dissertation submitted in fulfilment of requirement for the degree of master of education. International Islamic University Malaysia.
- Gist, M. E., & Mitchell, T. R. (1992). Self-efficacy: A Theoretical Analysis of Its Determinants and Malleability. Academy of Management Review, 17(2), 183-211.
- Grolnick, W. S., & Ryan, R. M. (1986). Parent styles associated with children's mental health. 15(3), 289-300.
- Mostaqimah, R. (2019). The Influence Of Intelligence Quotient (IQ), Self-Efficacy And Self-Regulated On The Ability To Memorize Al-Quran. Didaktika Religia: Journal Of Islamic Education. V7, Number 2.
- Murphy, M. J. (1985). Testimony before the California Commission on the Teaching Profession. Sacramento.
- Navaz, nazia And Jahangir, syeda farhana. (2015). Effects of Memorizing Quran by Heart (Hifz) On Later Academic Achievement. Journal of Islamic Studies and Culture, 3(1). 58-64.
- Rotter, J.B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement, Psychological Monographs n. 80.
- Selamet, S. (2019). The Effect Of Memorizing Quran The Children Cognitive Intelligence. Humanities & Social Siences Reviews. 7(3), 571-583.
- Sherer, M., Maddux, J. (1982). The self-efficacy scale: Construction and validation. Psychological Reports, 5(1), 663-671.
- Zimmerman, B.; Kitsantas, A. (2013). Interdisciplinary journal of problem-based learning Journal of educational psychology... MC English, A Kitsantas. 7 (2), 6.